

Výsostným jazykem psaná kniha, již jsem si dovolil na několika řádcích představit, z jistého pohledu vlastně nepřináší nic nového: řadu důležitých poznatků o moderní religiozitě, k nimž Taylor dospěl na základě svého „dialogu“ s W. Jamesem, samozřejmě známe z děl moderních sociologů náboženství. Přesto však – po mém soudu – neškodí znovu a znovu je připomínat, zejména v českém prostředí, kde se sociologie náboženství dosud jen zvolna probouzí z agónie, v níž se ocitla v období komunistického režimu. Taylorova kniha však má ještě jeden rozměr, a právě ten z ní činí skutečně brilantní a inspirativní analýzu – je jím její metodologie. Autor nám prostřednictvím svého setkání s Jamesem ukázal, že k pregnantní artikulaci klíčových společenských i vědeckých problémů nemusí sloužit jen striktně vědecká analýza, nýbrž i svého druhu filosofická spekulace, dokáže-li si udržet svůj vztah ke vědě (v tomto případě k sociologii náboženství). Tato filosoficko-vědecká spolupráce na nejrůznějších polích je dlouhodobým cílem vídeňského Institut für die Wissenschaften vom Menschen, na jehož půdě Taylorova kniha vznikla, přičemž připomínka tohoto možného a často vysoce plodného spojení je obzvláště významná v prostoru střední a východní Evropy, kam badatelské aktivity tohoto institutu často směřují, neboť marxistická „scientizace“ společenských věd u nás zmíněné spojení natolik zpřetrhala a jeho výsledky devalvovala, že ani dnes není považováno nejen za samozřejmé, ale mnohdy ani možné. Tím nemá být řečeno, že bychom v rámci religionistiky měli rezignovat na vědecké standardy, ani že nás k religionistice musí vést pouze vlastní náboženská zkušenost, nýbrž toliko upozorněno na zásadní vzájemnou přínosnost vědeckého a filosoficko-teologického uchopení religiozity, pokud se obě strany berou dostatečně vážně a zároveň si uvědomují meze toho kterého přístupu. Taylorova kniha *Druhy náboženské zkušenosti dnes* je pregnantní ukázkou plausibility zmíněné syntézy a právě z toho důvodu by se měla stát důležitou inspirací soudobé české religionistice.

ZDENĚK R. NEŠPOR

Labrang. Tibetský buddhistický kláštor v socialistickej Číne (dokumenty a svedectvá),

Bratislava: Lungta 2002, 92 s.

Tibetský buddhistický klášter Labrang /tib. *bla brang*/ není čtenářům *Religia* zcela neznámý. Po fundované a obsažné studii Martina Slobodníka o jeho dějinách a přítomnosti („Obnova náboženského života v tibetském kláštore Labrang“, *Religio* 10/1, 2002, 67-84) se nyní slovenskému a českému čtenáři poprvé dostává svědectví o nedávné historii tohoto amdoského klášteřa „z první ruky“ v monografické podobě. Kniha vychází jak z rozsáhlého terénního výzkumu, tak z pečlivé práce s tibetskými a čínskými prameny. Takto pojatá publikace nemá ve slovenském a českém písemnictví obdobu; ve světovém kontextu se existuje rozsáhlá publikační řada TIN (Tibet Information Network), vydávaná v Londýně, která přináší podobná svědectví, ale její čtenářstvo se omezuje jen na anglicky čtoucí zájemce. Obdobně jako u většiny knih z TINu jsou i v případě recenzované publikace její autoři skryti za pseudonymy uvnitř publikace.

Pozornost tibetanistů a buddhologů se v osmdesátých a devadesátých letech 20. století zaměřovala spíše na oblast Centrálního Tibetu, Ů-Cang (Tibetská autonomní oblast), tedy na Tibet v užším smyslu slova. Okrajové oblasti, jako je Kham na východě či Amdo na severovýchodě, zůstaly, jistě neoprávněně, poněkud stranou hlavního zájmu. Tento postřeh se ovšem netýká pouze badatelů a odborníků zabývajících se minulostí a současností Tibetu a jeho náboženstvím, ale také laických zájemců, kteří do těchto končin přijíždějí s jinými motivacemi, jedná se především o cestovatele, turisty a náboženské hledače zaměřené na tibetský buddhismus a bönismus.

V čem spočívá hlavní hodnota této původní české a slovenské práce? Především v tom, že představuje dobře informované

a poučené shrnutí dvou pólů nedávného a vlastně i současného stavu buddhismu v Amdu, totiž čínského na jedné straně a tibetského na straně druhé. Bezprostřední výpovědi mnichů a laiků z oblasti kláštera Labrang jsou v publikaci doplněny původními čínskými stranickými a vládními materiály, které se vztahují k náboženské či církevní politice ČLR od roku 1949 do současnosti. Je to poprvé, kdy se nám tyto dokumenty dostávají v překladu do rukou a evokují tak svojí dikcí dobu, kterou jsme do roku 1989 zažívali i u nás.

Zajímavou skutečností je, že dnešní kláštery v Tibetu nemají přímou stavební kontinuitu s kláštery v minulosti, jsou to často jejich novodobé kopie, což se týká i Labrangu. Ale jak to vypadá s tou částí monastického života, která není na první pohled viditelná? Jaký je život mnichů a jak ho změnila čínská okupace? Recenzovaná publikace čtenáři představuje vskutku hluboký vhled do života jednoho vybraného tibetského kláštera. Odhaluje mnohá „tajemství Tibetu“, o kterých neměli a nemají romantičtí hledači mystické moudrosti *lámů* ani ponětí. Vedle zmíněných výpovědí a dokumentů obou aspektů dějin kláštera se čtenář z informovaných komentářů, poznámek a doplňků dozví mnoho o kontextu oněch výpovědí, svědectví a dokumentů. Publikace obsahuje také mapu, schéma kláštera, četné fotografie a faksimile.

Záměr publikace odpovídá i její struktura. Po úvodním historickém přehledu nazvaném „Minulost a současnost kláštera Labrang“ následuje první svědectví tibetského mnicha o událostech v klášteře po roce 1949. Tato živá a místy až mrazivá výpověď očitého svědka a nechtěného aktéra události je vystřídána překladem textu „Interní čínské zprávy Inspekční skupiny Oddělení pro náboženské záležitosti z podzimu 1995“; jedná se dokument sepsaný čínským úředním jazykem, publikovaný v „Propagandistických materiálech k vzdělávání a studiu v tibetském buddhismu“. Na kontrastu obou pohledů a přístupů ke stejné záležitosti, tj. k Labrangu, se plasticky vyjevuje to, co tvoří poslední půlstoletí hlavní problém tibetského buddhismu v jeho mateřské zemi – vztah tradičního náboženství

k nepřátelské státní moci. Nutno říci, že recenzovaná publikace na mnoha místech upozorňuje a odkazuje na skutečnost, že tento vztah nebyl a není neměnný, naopak má svoji vlastní dynamiku, danou především politickými změnami v Pekingu. Výrazem těchto proměn vztahu státu a tibetského buddhismu v Číně je například i kampaň „Milovat vlast, milovat náboženství“, známá čtenářům z prvního svazku Edice Dokumenty, publikovaném v roce 1999 pod názvem *Zavírání dveří, náboženská represe v Tibetu* v nakladatelství Lungta.

Ve stejném duchu jako předchozí části, tj. konfrontace výpovědí pamětníků s úředními dokumenty, pokračuje i druhá část knihy, která přechází z historie do doby nedávno uplynulé, či přímo do přítomnosti. Za mimořádně přínosné považují ty části, které se zabývají fenoménem „rozpoznávaných znovuzrozcenců“ (tib. *tulku*), známých též pod poněkud nepřesným termínem „převtělení“ či „reinkarnace“. Na první pohled je až překvapivé, jakou vážnost a pozornost věnuje čínský ateistický režim této zdánlivě pouze náboženské proceduře ustanovování hierarchů v klášterech. Jenomže se nejedná o pouhou náboženskou událost: výběr představených a jiných monastických a ekleziálních hodnostářů v minulosti měl a v podstatně větší míře má i v přítomnosti politicko-mocenskou dimenzi, a tak není divu, že tato záležitost neuniká pozornosti Pekingu zejména v dnešní době. Ostatně známé případy pančhenlamy a karmapů z přelomu 20. a 21. století tomu nasvědčují.

Závěr knihy přináší vedle kritické reflexe dění okolo kláštera Labrang i velice cenné vysvětlivky a podrobný, nicméně selektivní seznam literatury (s. 84–86). Knihu uzavírá anglické résumé. Lze pochopitelně mít i drobné kritické připomínky: například schéma kláštera (s. 11) by si jistě zasloužilo větší formát, některé číslice na něm nelze rozpoznat, stejně jako by publikaci slušela i podrobnější mapa Amda, a rejstřík, nicméně tyto „výtky“ se týkají vskutku pouze stránky formální.

Vedle odborné veřejnosti publikaci nepochybně ocení i širší čtenářská obec. Tibet navštěvují každoročně snad stovky Čechů a Slováků, převážná většina z nich navště-

vuje i kláštery, ale troufám si říci, že pouze menšina z nich zná a rozumí tomu, co se za zdmi kláštera děje. Je to pochopitelné, je zde jazyková bariéra, nedostatek času atp. Recenzovaná publikace k hlubšímu poznání a pochopení monastického života Tibeťanů přináší mnohé. Závěrem lze říci, že právě kvůli vysoké odborné kvalitě, originalitě, aktuálnosti – ale také kvůli její čtivosti – by bylo nanejvýš vhodné vydat tuto knihu anglicky, nejlépe v již zmíněném TINu.

LUBOŠ BĚLKA

Rodney Stark – Roger Finke, *Acts of Faith. Explaining the Human Side of Religion*,

Berkeley: University of California Press 2000, 343 s.

Rodney Stark a Roger Finke v této knize systematicky shrnují „nové paradigma“ sociologie náboženství založené na teorii racionální volby, které svými studiiemi spolu s dalšími sociology, mezi nimiž si zaslouží jmenovat především Laurence R. Iannaccone a William S. Bainbridge, rozvíjejí od 80. let minulého století. Podobně jako dřívější obdobné shrnutí, kniha R. Starka a W. S. Bainbridge *A Theory of Religion* (Bern et al.: Peter Lang 1987), obsahuje i tato práce formální teorii náboženství, jež je doplněna o podrobné zdůvodnění jednotlivých propozic a jejich demonstraci prostřednictvím empirických studií. Oproti předchozí verzi doznala několika změn a je výrazně rozšířena, jádro ovšem zůstalo víceméně stejné.

V úvodu a v první části knihy autoři prezentují současnou situaci v sociologii náboženství jako konflikt paradigmat. „Staré paradigma“, které dominovalo sociologii náboženství od jejího vzniku až téměř do současnosti, spočívá podle nich na přesvědčení, že náboženství je nepravdivé a škodlivé. Sociologické studium náboženství tak podle nich bylo aplikací ateismu, ale nikoliv sociální vědou. Teorie sekularizace, za

jejíž jádro považují přesvědčení o zániku náboženství, není sociálně vědní teorií, nýbrž produkt osvícenského *wishful thinking* (s. 78). Příčinou vzniku „nového paradigmatu“, jak uvádí autoři, byla na jedné straně nespokojenost s teoretickými východisky dominantního paradigmatu a na straně druhé shromažďování stále rostoucího souboru empirických dat s ním nekonsistentních.

Po této úvodní části následuje systematická prezentace „nového paradigmatu“. Jak už jsem uvedl, má podobu formální teorie sestávající z 99 propozic a 36 definic (shrnutých také v dodatku na konci knihy). Autoři postupují od mikro-úrovně, jíž je vysvětlení náboženského jednání individuálních osob, přes mezo-úroveň (náboženské skupiny) až po makro-úroveň (náboženská ekonomika), přičemž na vyšších úrovních vždy vycházejí ze závěrů, k nimž došli při zkoumání úrovní nižších. V následujících odstavcích shrnu jejich argumentaci po jednotlivých úrovních.

Východisko celé teorie představuje přesvědčení o základní racionalitě veškerého lidského jednání, tedy i jednání náboženského. Lidé se obracejí k náboženství, protože usilují o získání prostředků, jež není možné získat jinak než interakcí s nadpřirozenými silami, kterou náboženství nabízí. Vysvětlení příslušnosti k různým náboženským skupinám zakládají Stark a Finke na konceptu „náboženského kapitálu“ (obdoba sociálního kapitálu): lidé volí příslušnost tak, aby zachovali či zvýšili svůj náboženský kapitál.

Základní charakteristikou náboženských skupin je podle autorů míra napětí mezi skupinou a okolím, přičemž existuje pozitivní korelace mezi mírou tohoto napětí a mírou oddanosti (*commitment*) jednotlivých členek či členů vůči dané skupině. Náboženské skupiny s vyšší mírou napětí vůči okolí totiž sice požadují vyšší náklady, ale výměnou za ně nabízí vyšší hodnotu nejen náboženského, ale také sociálního kapitálu. Náboženské skupiny s vyšší mírou napětí tedy přitahují stále více lidí a rostou, ovšem růst vede zároveň k tlaku na snižování napětí vůči okolí, jež následně vede ke snížení míry oddanosti.